

زندگی نامه آیت الله محمد عبائی خراسانی

سید محمد حسن صدیقی (۱)

تحصیلات و اساتید مهم

پژوهشگر و استاد حوزه و دانشگاه، مرحوم آیت الله محمد واعظ عبائی، مشهور به عبائی خراسانی در سال ۱۳۱۸ هجری شمسی در مشهد و در خانواده‌ای روحانی چشم به جهان گشود. پدر ایشان مرحوم آیت الله حاج میرزا حسین واعظ عبائی از علمای بزرگ و شخصیت‌های باتقوا و متدین شهر مشهد بود که اصالتاً تبریزی بودند و اجداد وی در تبریز یک خانواده ریشه‌دار و عریق روحانی محسوب می‌شدند. چنان‌که جدّ ایشان حاج میرزا علی آقا عباچی از معاریف و خطبای بزرگ تبریز بودند. مرحوم آیت الله عبائی از طرف مادر نیز، از سادات رضوی و بیت مرجعیت بود. تحصیلات ابتدایی درس‌های حوزه را نزد پدر و نیز دایی خود (مرحوم آیت الله سیدعلی غلوی رضوی) آغاز و در محضر اساتید بزرگوار دیگری مانند آیت الله حاج شیخ هاشم قزوینی، آیت الله حاج شیخ مجتبی قزوینی، آیت الله میلانی و آیت الله میرزا جواد آقا تهرانی به شاگردی نشست. در سال ۱۳۳۹ جهت ادامه‌ی تحصیل به قم رفته و از محضر اساتید مرحوم و آیات بزرگواری همچون آیت الله العظمی بروجردی، امام خمینی و علامه طباطبائی و دیگران بهره‌مند گشت که درود خدا به روان همه آنان باد.

پیشینه‌ی سیاسی

اندیشه‌ی سیاسی و علاقمندی به بهبود اوضاع اجتماعی، زمینه‌ساز ورود آن مرحوم به نهضت

---

۱. این مقاله توسط حجة الاسلام والمسلمین سید محمد حسن صدیقی، یکی از خویشاوندان و نزدیکان فکری مرحوم آیت الله عبائی و یکی از فضلاء حوزه علمیه قم، نگارش یافته و توسط سر دبیر فصلنامه، یاد (دکتر ابوالفضل شکوری) ویرایش و تکمیل شده است.

اسلامی در سال‌های ۴۱ تا ۴۲ هجری شمسی به رهبری امام خمینی (ره) گردید. در ادامه‌ی همین مبارزات، در سال ۱۳۵۱ هجری شمسی دستگیر و به زندان رفت. در سال ۱۳۵۲ دو بار دستگیر و پس از مدتی زندان به ۳ سال تبعید به شهرهای بندر دیلم و نائین محکوم گشت.

سخنرانی‌های آتشین آیت‌الله عباتی در اربعین شهدای قم و تبریز و سپس در روزهای خطرناک انقلاب، در حالی که تحت تعقیب شدید مأموران ساواک بود، با سفر به شهرهای گوناگون ایران؛ نقش افشاگرانه‌ای علیه ستم و بیدادگری داشت. بعد از سخنرانی آتشین در مسجد جامع تهران بود که با لباس مبدل، جلسه را ترک کرده و حدود سه ماه در کوه‌ها و روستاهای کوهستانی اطراف مشهد و شهرستانک با تحمل سختی‌های فراوان، به گونه‌ی مخفی به سر می‌برد.

مرحوم آیت‌الله عباتی در سال ۱۳۷۳ - در محراب نماز جمعه - به دست عوامل آشوب‌طلب و باندهای خشونت و نفاق و ترور، مورد سوء قصد تروریستی واقع شد، ولی از این حادثه جان سالم به در برد.

او از اولین کسانی بود که بر اثر ارتباط فکری و آشنایی نزدیک با حجة الاسلام و المسلمین سید محمد خاتمی، مصرانه در پی کاندیداتوری ایشان برای ریاست جمهوری برآمد و نقش بسیار مؤثری در ترویج ایشان بویژه در حوزه‌ی علمیه قم و نیز بسیج روحانیون به نفع ایشان در همه نقاط کشور داشت.

پیشینه اجرایی

مرحوم آیت‌الله عباتی یکی از روحانیون پرکار و خستگی‌ناپذیر بود و لذا لحظه‌ای از عمر خود را به بطلالت و بی‌کاری نمی‌گذراند. روی همین اصل بود که در بسیاری از صحنه‌های انقلابی، علمی - فرهنگی و اجرایی حضور داشت و مصدر بسیاری از کارهای مهم و خاص بود. شماری از مشاغل مهم و خاص وی از این قرار است:

نماینده‌ی امام و مسؤول دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.

نماینده‌ی امام و عضو دبیرخانه‌ی ائمه جمعه‌ی سراسر کشور.

مسؤول امور روحانیون حج سراسر کشور به مدت سه سال.

تدریس در دانشگاه و حوزه‌ی علمیه (درس خارج و سطوح مختلف).

نماینده‌ی دوره‌ی دوم مجلس خبرگان از خراسان.
 امام جمعه موقت مشهد به مدت ۱۰ سال.
 مشاور رئیس‌جمهور، حجة‌الاسلام و المسلمین سیدمحمد خاتمی در امور روحانیون.
 نماینده دوره ششم مجلس شورای اسلامی از مشهد.

ویژگی‌ها

۱- مدیریت و کارآیی

مرحوم آیت‌الله عبّاتی از اولین کسانی بود که نسبت به سازماندهی و ایجاد تشکیلاتی منسجم در حوزه‌ی علمیه همت گماشت و این در هنگامی بود که همه‌ی انقلابیون و حوزویان از این کار مهم غافل بودند. وی «دفتر تبلیغات امام» را در سال ۱۳۵۸ با همراهی جمعی از دوستانش پایه‌گذاری کرد و با شناسنامه‌دار کردن مبلغان، مکان‌های تبلیغی، موارد تبلیغی، موسم‌های تبلیغی و غیره؛ ساماندهی حوزویان را آغازید. این نهاد، بعداً به نام «دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم» نامیده شده و مهم‌ترین مرکز نواندیشی دینی در حوزه علمیه قم گردید. دفتر در طول مدیریت مرحوم عبّاتی منشاء خدمات فراوانی برای طلاب، روحانیون و نظام جمهوری اسلامی گردید. بسیج نیروها و طلاب در دوران دفاع هشت ساله در مقابل تجاوز رژیم صدام از کارهای فراموش نشدنی این دفتر می‌باشد. و نیز پرورش نویسندگان و پژوهش‌گران جوان حوزوی نیز از ابتکارات آن است.

۲- نوآوری و ژرفنگری

آیت‌الله عبّاتی^(ره) با راه‌اندازی برنامه آموزشی فاضلان حوزوی، آنان را در برنامه‌های گوناگون، سازماندهی کرده و در بخش‌های زیر به کار گرفت:

۱-۱- آموزش پژوهش‌گری و نویسندگی به روحانیون و طلاب و پیشگامی در راه‌اندازی

نشریات و مجلات‌نویین حوزوی.

۲-۱- آموزش فن خطابه و سخنوری را با استفاده از استادان بزرگوار و پرسابقه‌ای همچون مرحوم آیت‌الله فلسفی و غیره پایه نهاد و حجم بسیاری از حوزویان را برای امر تبلیغ آموزش داد.

۲-۲- آموزش نویسندگی را با استفاده از فرزانه‌گانی صاحب سبک و قلم، همانند استاد علامه محمدرضا حکیمی، استاد پرویز خرسند و غیره، به درون حوزه علمیه آورد و با ابتکار عمل فضلالی جوان و نواندیش حوزه علمیه را گرد هم آورد و نشریه وزین «حوزه» را بنیان نهاد که به حق سنگ بنای نشر نو با سبک ویژه و متون ژرف و استوار را آغاز کرد که دیگر نشریات حوزوی همه آبخوری از آن دارند. بعدها این مجلات حوزوی متعدد شدند و تخصصی‌تر گشتند مانند مجله‌های آینه پژوهش، نقد و نظر، فقه و... که در مجموع یکی از شاخصه‌های دفتر تبلیغات محسوب می‌شوند. و این مجلات در مقابل عمل پژوهشگران و نویسندگان زیادی را پرورش دادند.

۲-۳- پژوهش در علوم اسلامی را با آموزش آکادمیک پژوهشگران حوزوی پایه گذارد و زمانی بود که بیش از ۳۰۰ نفر پژوهشگر را در رشته‌های گوناگون علوم اسلامی از قبیل تفسیر، علوم قرآنی، فقه، تاریخ، اصول، کلام، احیای تراث و غیره مشغول به کار داشت و با تدارک آنان در این امر مهم گام مهمی در نشر فرهنگ غنی اسلامی برداشت.

۲-۴- آموزش زبان‌های انگلیسی و عربی را با استفاده از استادان دانشگاه، حوزه و غیره راه‌اندازی کرد و تعداد بسیاری از حوزویان فاضل را آموزش داده که با عنوان حوزویان و مبلغان زبان‌دان به سراسر دنیا اعزام شدند.

۲-۵- با توجه به گرایش ویژه‌اش به جوانان، نوجوانان و کودکان، به برپایی مرکزی جهت آموزش حوزویان دارای این ویژگی کرد تا از این رهگذر مبلغان حوزه را با شیوه‌های نوین تبلیغ و آموزش کودکان و نوجوانان آشنا سازد و در این راستا بسیاری از حوزویان فاضل، فارغ‌التحصیل شدند. ایشان، این مهم را با همکاری حجة الاسلام و المسلمین راستگو به سرانجام رسانید.

۶-۲. پایه‌گذاری، برنامه‌ریزی و تأسیس مرکز تحقیقات اسلامی و نیز مؤسسه آموزش عالی باقرالعلوم قم از نتایج مدیریت عالمانه و زمان‌شناسانه مرحوم آقای عبائی محسوب می‌شود.

۳- تلواص به درس و تدریس

مرحوم آیت‌الله عبائی هیچ‌گاه از برنامه‌های درسی حوزوی و پژوهش‌های علمی و دینی خود غفلت نکرد و در هر جا که بود؛ تدریس را سرلوحه کارهایش قرار می‌داد. و لذا در کنار مدیریت دفتر تبلیغات و مشاغل دیگر حداقل یک جلسه تدریس نیز داشت.

۴- سخت‌کوشی و پی‌گیری در کارها

مرحوم آیت‌الله عبائی آن‌گاه که عزم بر کار و یا اجرای برنامه‌ای می‌کرد، از همه‌ی توان روحی و جسمی‌اش مایه می‌گذاشت و آن‌قدر خستگی‌ناپذیر بود، که دوستان و همکارانش از او عقب می‌ماندند. آن مرحوم علاقمند بود که علاوه بر مدیریت در برخی از امور شخصاً نیز مباشرت و معایت عملی داشته باشد و از این نظر مشوق همکاران تحت مدیریت و نظارت خود می‌گردید که بسیار مؤثر بود.

۵- ساده‌زیستی و پرهیز از تجمل

وضع زندگی مادی آن مرحوم به رغم آن همه سوابق کاری و مدیریتی در سطوح بالا به گونه‌ای بود که در روزهای بیماری سخت و طولانی‌اش توان پرداخت هزینه‌ها و مخارج بیمارستان خود را نداشت و به مساعدت برخی از دوستانش نیازمند بود. مرحوم عبائی هر آن‌چه از کتاب، وسایل دفتری و غیره را که در طول دوران فعالیتش در کارهای فرهنگی به دست آورده بود در نهایت به «مؤسسه ثامن الائمه» که به جهت نشر فرهنگ غنی اسلامی خود او تأسیس کرده بود، بخشیده بود.

۶- علاقه فراوان به اهل بیت علیهم‌السلام

عشق و علاقه وافرش به اهل بیت عصمت و طهاره علیهم‌السلام و اهتمام بسیار زیاد او در انجام

واجبات و ترک محرمات، بویژه سعی و کوشش او در برپایی نماز جماعت زبان‌زد همگان بود.

۷- شجاعت و توانمندی در اظهار عقیده

همه‌ی کوشش‌ها، سختی کشیدن‌ها و زندان رفتن‌های او در قبل از انقلاب و نیز همه‌ی کوشش‌های فرهنگی، اجرایی، سیاسی و تحمل بی‌مه‌ری‌ها، طرد شدن‌ها، ضربه خوردن‌ها و خانه‌نشینی‌های بعد از انقلاب او، مرهون شجاعت و نترس‌اش در اظهار عقیده و عدم اعتقاد وی به چاپلوسی بود. که این همه با سرشتش بیگانه بود.

روحش شاد و راهش پر رهرو باد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی